

MOP MS MAKHANYA, MOGOKGO LE MOTLATSA MOKHANSELARA

YUNIBESITI YA AFORIKA BORWA

KAMOGELO YA KGAKOLO KA MOKGWA WA PONO YA SEKOLO SA

AFORIKA SA THABO MBEKI SA MERERO YA SETŠHABA LE

BODITŠHABATŠHABA *“Diyunibesiti tsa Aforika di ikarabela mo*

thulaganyong ya lefatshe le lentšhwa morago ga Covid-19”

22 LWETSE 2020, 15:00 – 16:00

Ditebogo di ya kwa go

- Motshwaramarapo: Ng Geraldine Fraser-Moleketi, Tokololo ya Khansele ya Bogakolodi jwa TMF le Mokhanselara wa NMMU
- Moporesitente Thabo Mbeki, Mokhanselara wa Unisa le Motshegetsi wa Setheo sa Thabo Mbeki
- Ditokololo tsa Barongwa ba Dipolomatiki
- Rre Busani Ngcaweni, Motlatsa Modulasetulo (mo boemong jwa Rre S Simelane, Modulasetulo wa Khansele ya Unisa)
- Ng Brigalia Bam, Modulasetulo wa Setheo sa Thabo Mbeki
- Mop Veronica McKay, VP: Go ruta, Go ithuta, Kgolagano ya Baagi le Tshegetso ya Baithuti
- Ditokololo tsa Khuduthamaga le Botsamaisi jo bo Atolositsweng
- Rre Max Boqwana, CEO: Setheo sa Thabo Mbeki
- Ditokololo tsa Boto ya Setheo sa Thabo Mbeki

- Mop Sibusiso Vil-Nkomo, Molaodi wa Sekolo sa Aforika sa Thabo Mbeki sa Merero ya Setšhaba le Boditšhabatšhaba
- Mme Chigomezgo Gondwe yo o tla bong a dira leboko
- Ditokololo tsa badiri ba Sekolo sa Aforika sa Thabo Mbeki sa Merero ya Setšhaba le Boditšhabatšhaba
- Badiri ba Unisa le baithuti
- Ditokololo tsa bobegadikgang
- Baeti ba ba kgethegileng, bomme le borre

Motshegare o montle mo go lona ba botlhe. Ke a itse gore ke bua mo boemong jwa Khanselele, Senate, khuduthamaga, badiri le baithuti ba rona fa ke neelana ka dikakgolo tsa rona mo tiragalong e e solofetsang le hisetori – kgakolo ya Sekolo sa Aforika sa Thabo Mbeki sa Merero ya Setšhaba le Boditšhabatšhaba.

Ke tlotlo ya me go bua seo e leng gompieno, kwa ntle ga pelaelo, bogotlhe – ka gongwe gape nka nna ka re setlhogo se se mogote sa bogotlhe – fa go tla mo thutong e kgolwane; ke gore, tlhagiso ya “Diyunibesiti tsa Aforika di ikarabela mo thulaganyong ya lefatshe le lentšhwa morago ga Covid-19”. Gompieno ke tla bo ke lebelela gore seno se tla diragatswa jang mo diyunibesiting tsa Aforika. Diyunibesiti tsa Aforika di ikarabela jang mo lefatsheng le lentšhwa morago ga Covid-19?

MATSENO

Ditlhaloganyo tsa setso tsa “thulaganyo ya lefatshe le lentšhwa” di ngangisetsanwe mo diphetogong tsa terama tota – mongwe a ka nna a re tse di sa tlwaelegang – mo dipolitiking tsa bogotlhe le ditekatekano tsa maatla tse di nang le kgonego ya go fetola *status quo* sa bogotlhe – mo bokaoneng kgotsa masweng – go ya go thulaganyo ya lefatshe le lentšhwa. Tlhaloso eno e amogelwa e seng ka tllhamalalo, mme e amogela lefatshe le le dirilweng la bogotlhe le boikaego ka bobona ga rona jaaka dinaga tsa setšhaba, mme e golagantswe ka motheo le kakanyo ya “taolo ya lefatshe”, e e tshegetsang boitlhaolo jo bo golagantsweng, tlhaloganyo le go bua ka ga mathata a bogotlhe a a ka se keng a rarabololwa ke naga ya setšhaba se le sengwe ka bosona. Seo re tshwanetseng go se lemoga gape mabapi le thulaganyo ya lefatshe ke gore boikaego bo atologela go feta botho go akaretsa botshelo jwa lefatshe lotlhe. Ka jalo, tsweletso le phetogo ya tlelaemete ke boikarabelo jo bo golagantsweng ga mmogo jwa rona.

Thulaganyo ya lefatshe le lentšhwa morago ga Covid-19, e ka tlwaelo ka jalo, e amang tshwaragano e e fetogang ya dipaakanyo tsa leroborobo la bogotlhe tse tlhagelelo ya tsona e nang le bonnete jo bonnye ga jaana, mme kutlwalo ya yona e tiholang ditlhakatlhakano mo diikonoming tsa bogotlhe le ditšhaba. Go ka se nne le pelaelo ya

gore Covid-19 e itlhaganedisitse kgoreletso ya bogotlhe e e neng e setse e le mo tseleng, mme e isa kwa setlhoeng gantsi jwa diketsaetsego tsa bogotlhe tse di fufulang tseo mongwe a di itemogetseng mo dingwageng tse di mmalwa tse di fetileng. Ka nako e le nngwe, mme ka kganetsano e ka gongwe, Covid-19 e pateletsang mofuta wa boitlhaolo jwa kgolagano, tlhaloganyo le puisano (thulaganyo ya lefatshe) ya tlhagiso ya bogotlhe eno, eo tharabololo ya yona e leng kwa godimo ga bokgoni jwa setšhaba se le esi sengwe le sengwe.

THUTO E KGOLWANE MO BOKAONG

Nteteleleng ke beye mo bokaong boemo jwa thuto e kgolwane jwa ga jaana. Ke tla bua ka boripana.

Tlhokego ya thuto e kgolwane e bonelwa kwa pele go oketsega go tloga go baithuti ba le dimileone di le 97 ka 2000 go feta baithuti ba le dimileone di le 262 ka 2025 (UNESCO, 2009:10) – seno go tswa mo go motheo wa dimileone di le 68 ka 1991 (UNESCO, 2006: 21). Bontsi, fa e se tse tsotlhe, diyunibesiti, bogolosegolo tseo di leng ditšhaba tse di tlabologang, ka jalo di itemogetse kgolo ya potlako mo dipalong tsa baithuti le ditlhokego tse di tswelelang tsa phitlhelelo. Jaaka fa re tswelela kwa pele mo sentšhuaring ya bo21, mme go neetswe ditemokerafi tsa baagi ba ba lebeletsweng, bogolosegolo mo Aforika, dipalo tseno di tshwana le bosetlha ka tshwantshanyo.

Ka nako e le nngwe, thuto e kgolwane mo sentšhuaring ya bo21 e kgoreletsega mo bokamosong jo bo sa netefadiwang jo bo bitsang mo go botseng kakanyo, seabe le lebaka la thuto le, ka yona, seabe sa yunibesiti. Balaodi ba motheo, ba kgoreletso ya ga jaana ba akaretsa:

- Go gola ga kakanyo eo e laolwang ke dingangisano tsa sepolitiki sa lefatshe le dikgotlhang magareng ga US le dinaga tsa Bophirima, ga mmogo le China le North Korea; sekao, Brexit le seo se bitswang “*Trumpism*” di tlotlheletsa ditlhobaelo tsa bogotlhe le dingangisano, mme di oketsa matshwenyego go dikaganyetsa kgonego ya kgolo ya kgotlhang ya ka moso mo sekaleng sa bogotlhe.
- Lefatshe le le se nang melelwane, mme gape le kgaogantswe ka koketsego le manathwana le tlotlheletswa ke go fetola koketsego ya ditemokerafi tsa baagi.
- Matshwenyego a a amang tsweletso, bosiamisi jwa loago, tekatekano le dihejemoni tsa Bophirima tse di tswelelang.
- Go gola ga dikgoreletsi tsa ditšhelete ka mokgwa wa diketleetso tsa dituelo tsa baithuti tse di khutlang, tthatlogang, tse di sa tswelelang le maemo a sekoloto se segologolo.
- Matshwenyego a a dikaganyeditseng go dira boditšhabatšhaba jo bo tswelelang jwa thuto e kgolwane, bogolosegolo motsamao wa go kgabaganya melelwane wa baithuti, baakatemi le basekholara, ka diyunibesiti tse dingwe tse di setseng di bona kwelotlase e e

bonagalang mo dikwadisong le dithapong. Seno se tla nna le makao a ditšhelete a a masisi mo diyunibesiting tseo, bogolosegolo mo dinageng jaaka UK, Australia, US, Japan, South Korea le New Zealand, tseo di ikaegileng thata ka bokete mo lotsenong lwa baithuti ba boditšhaba mo tswelatsong ya bona le dikabelano tsa bona mo diikonoming tsa bošetšhaba tsa bona. Mekgwa e mengwe ya lotseno e tla ba ya fitlhelwa.

- *Plethora* ya “badiragatsi” kgotsa batsayakarolo (baabedi ba poraefete le kgwebo) bao maikaelelo le maikemisetso a farologanang segolo go tswa mo go a re tsayang gore kgotsa gore a abelanwe ga jaana.
- Leroborobo la bogotlhe, le le theilweng Covid-19, leo le okeditseng dikgwetlho tse dintšhwa, mme le eteletsa bontsi jwa a mangwe a a leng teng.

Go tshegetsa tsotlhe tseno, le maatla a go adima mo phetogong e e leng mo tseleng, **boitshimololedi jwa thekenoloji jo bo itlhaganedisitsweng, go dira bodijitale jo bo okeditsweng, 4IR, mme 5IR morago thata.**

Foramo ya Ikonomi ya Lefatshe (2109) e sobokanya Phetogo ya Intaseteri ya bo4 ka mo go latelang:

Phetogo ya Intaseteri ya bo4 e emela phetogo ya motheo ka mkgwa o re tshelang, tiro, mme e a golagana. Ke kgaolo e ntšhwa mo

tlhabololong ya batho, e kgontsha ke dikatametso tsa thekenoloji e e tlwaelegileng thata e tsenyeletsa diphetogo tsa intaseteri tsele tsa ntlha, bobedi le boraro. Dikatametso tseno di tswakanngwa le mafatshe a sebopego, dijitala le baeoloji ka mekgwa e e dirang ditsholofetso tse dikgolo le kotsi e e kgonagalang. Lebelo, bophara le boteng jwa phetogo eno bo re pateletsa go nagana gape gore dinaga di tlhabologa jang, gore mekgatlho e dira mosola jang, Mme le gore go kaya eng go nna botho. Phetogo ya Intaseteri ya Bone e bogolo ka ga go na le ka phetogo e e laolwang ke thekenoloji fela; ke tšhono ya go thusa mongwe le mongwe, go akaretsa baeteledipele, badiradipholisi le batho go tswa mo ditlhopheng tsa lotseno lotlhe le ditšhaba, go golega dithekenoloji tse di ikgobokanyang go dira bokamoso jo bo tsenyeletsang le jo bo ikaegileng ka botho. Tšhono ya mmatota ke go lebelela go feta thekenoloji le go fitlhela mekgwa ya go neelana ka palo e e kwa godimodimo ya batho bokgoni jwa kutlwalo e e siameng mo go ba malapa a bona, mekgatlho le merafe (p. 1).

Gore ditheo tsa thuto e kgolwane mo merafeng e e tlhabologang, dintlha tsa “kotsi” le “tsholofetso” tsoopedi di nne le boammaaruri. Mo letlhakoreng le lengwe, bontsi bo kgaratlhela go nabikheita *nexus* e e sa lebagannngwang ya maatla a sepolitiki a a raraaneng le ikonomi ya loago e e senyang (ka kgonego), fa ka mo gongwe, kgonego le tsholofetso ya 4IR e neelana ka polatefomo eo go tswa mo go yona mo phetogong go ya mo go bokamoso jo bo lekaneng thata, jo bo

maleba. Ka tswelelo, jaaka gape ditheo tsa go ithuta go go golwane mo ditšhabeng tse di tlabologang di kgaratlha ka maammaaruri a bokao jwa ona *vis-à-vis* 4IR (le boitshimololeli jwa thekenoloji *per se*), ba tlamega go samagana le phetogo ya setheo ya motheo e e tla batlang go bona mosola go tswa mo dikgonagalong tsa yona, le kutlwalo e e senyang gore seo se tla nna mabapi le boeteledipele ba setheo le botsamaisi, ga mmogo le tlhokego ya badiri (akatemi, borutegi le tsamaiso) le baithuti ba bogolo jwa dingwaga tse tsotlhe go ithutolola le go ithuta gape ka bokamoso jo bo nang le bommatota jo bonnye.

Mo pegelong ya setlhogo sa “Bokamoso jwa ditiro: tlhomamo ya dikgono”, Foramo ya Ikonomi ya Lefatshe (2016) e bonela kwa pele gore, “[ka] palogare, ka 2020, go feta nngwetharong ya disete tsa bokgoni tsa motheo tse di batlegang tsa ditiro thata di tla bo di na le dikgono tseo e leng gore ga di ise di lemogwe di le masisi mo tirong gompiano, go ya ka baikarabedi ba rona” (ts. 13). Jaaka kgolo ya dipalo tsa diathikele di supa ditatlhegelo tsa ditiro tse dikgolo le diphetopalo, ga go gakgamatse gore dipotso di a bodiwa ka ga lebaka le bomaleba jwa thuto. Ke mang, eng, re di ithutela eng?

Kwa bokhutlong, ka balaodi bano jaaka ba nnile mofuta wa temogo ya kgolo, e e laolwang ke bokao “botlhokakitso” mo thutong e kgolwane ya bogotlhe, mme ka yona, kgaoganyo, kgotsa jaaka basekholara ba

bangwe ba e bitsa, “go arogantshwa le go kgobokanngwa” ga thuto e kgolwane ka dipuso tsa ditšhaba, dikgaolo, mme gape le ditlhopha tsa bosetšhaba, tseo di abelanang ka totobatso ka botsona, bokao, ditlhokego tsa potlako. Seno se itlhaganedisitswe le go tlhotlheletswa ke Covid-19.

KUTLWALO YA BOGOTLHE YA COVID-19

Leroborobo la Covid-19 le tlišitse kwa pele go tlhoka tekatekano ya palogotlhe e kgolo e e leng teng mo ditšhabeng tse di tlabologileng le tse di tlabologang tsoopedi fa go tla mo phitlhelelong ya go ithuta *per se*, le mo go didiriswa tse di maleba tsa go ithuta le inthanete ka boyona. Fa leroborobo le ne le tlasela, le kganelo ya ditekanyetso tsa metsamao ya batho fa di ne di bewa, batsadi ba bantsi, barutabana, bana le baithuti ba ne ba patelediwa go nna kwa gae, ba abelana didiriswa le phitlhelelo ya inthanete, a di ne di le teng, mo dithutong tsa sekolo sa mo gae le thuto e kgolwane.

Go ne go na le kgaratlho ya bontsintsi jwa ditheo go fetogela ka botlalo mo go *online* mo go seo ba bantsi ba se theileng “go rutwa ka bokgakala jwa potlako”. Ka jalo e ntse e le boitemogelo jo bo ritibatsang. Go ne go na le temogo e e sa iketlang mo go ba bantsi, gore Go ithuta ka go Bulega, Bokgakala le e- ke sekao sa thuto se se kgethegileng se se batlang mefuta ya yona farologaneng le maemo a boitsenape, go tswa mo moakanyetsong wa phatlhoso le thebolo ya

thuto ya boleng, go netefatsa gore thulaganyetso ya IT e e maleba e mo tirisong go bebofatsa go ithuta *online* le ditiriso tsa setheo.

Go na le temogo ya gore mongwe a ka se *ye online* botlhofo fela. Ba ba mmalwa ba lemogile tharaano ya mokgwa wa go ruta ono, mme bontsintsi bo ne bo sa ithulaganyetsa ka gotlhe ditshenyegelo tse di amanang le seno.

Ka tlaleletso, ka bonako go ne ga nna bosupi jwa gore barutabana ba bantsintsi, batsadi le baithuti ba tlhoile go ithuta *online*; ka bogolo ka jalo, gore ba bantsi ba itlhophetse ka botlhofo go tlogela ngwaga wa akatemi ka tsholofelo ya go tsweletsa thuto ya tebagano ka sefatlhego mo ngwageng o o tlang. Seno se ka lemogwa ka dipalopalo tsa ikwadiso e e bokowa thata mo ngwageng wa akatemi o montšhwa mo go Bokone ya bogotlhe.

Le fa e le gore ga go ope yo o itseng ka boammaaruri bongwe le bongwe gore leroborobo le tla re isa kwa kae, re tla tlhoka go dirisa seo se setseng se itsewe, go bidiwa:

1. *Batsadi ba ikamanya mo thutong ya bana ba bona ka koketsego.*

Ka seo se tlileng le ditsholofelo tse di totobetseng tsa seo re se solofetseng ka ditšhelete tsa bona – mme ba batla “boleng jwa ditšhelete”. Ba batla go nna le puo, mme ka “puo” eo go tla

ditsholofelo tse e leng gore ka sewelo ga di na tshedimosetso ka maswabi (go tlhaloganngwa jalo) fa go tla mo tirong e e dirwang ke barutegi. Re ne ra, sekao, bona batsadi ba le bantsi ba batla phokotso mo ditefelong kgotsa go se duele ditefelo ka gotlhe ka gonne go ne go “se na kabelano ya thuto”. Kakanyo eno ga e tseye temogo ya palo e kgolo ya tiro e e dirwang 24/7 ke badiri ba go ruta go dira boakanyetso gape jwa didiriswa tsa khoso tsa thebolo ya *online* le jalo le jalo.

2. ***Baithuti ka bobona ba na le ditsholofelo tse di farologaneng, mme ba baya thuto mo matsogong a bona ka koketsego.*** Mo sekakgolokweng sa bokone, ngwaga wa akatemi o montšhwa o simolola ka Lwetse, mme go tla itumedisa go bona tekanyo eo maikwadiso ao a tla fetogang ka mmatota. Tshedimosetso ke, ka gale, e e setseng e tla ka baithuti ba ba ganelwang diphatlha mo diyunibesiting tsa maemo (tseo ba neng pele ba amogetswe ka nakwana) mo motheong wa maduo a bofelo a a neng a lekanyediwa go ya kwa tlase go ya ka kutlwalo ya Covid-19 mo thulaganyong ya sekolo, go diriswa molao wa palelo o e leng gore o bontshitse gore o akantswe bokowa, mme o bontsha bosupi jo bo bonagalang jwa tlelase le kgobeletso ya lotso. Seno se ne sa tlhola dingongorego tse di anameng tsa tirisodikgoka ke baithuti le barutabana kwa UK, mme ka nako ya go kwala diphoso tseno go bonagala gore di ne di setse di buisanetswe. Tiragalo eno e neelana ka kakanyo e e

gogelang mo maatleng, mme fela diphoso tsa molao wa palelo mo diatleng tse di fosagetseng, dikotsi tsa go ikaega thata mo thekenolojeng le maatla le temeko ya motsamao wa loago mo karolong ya barutabana ba ba itseng dikgono tsa baithuti ba bona le baithuti ba ba sa tshabeng go itshepa ditsholofelo tse di amogelesegang tsa bona.

3. ***Go a kgonagala gore diyunibesiti tsa Aforika Borwa le Aforika di tla bona kwelotlase mo maikwadisong*** ka dingwe tsa mabaka a a tshwanang – kgoreletso ya ditšhelete le dikganelo tse di tlisitsweng ke Covid-19. Re tla tshwanelwa ke go lemoga kutlwalo e e tshwanang eno mo go logeng maano le go rulaganyetseng ngwaga wa akatemi o o tlang.
4. Go tshwanetse go lemogwe gape ***ditlwaelo tsa bogotlhe di bontsha kgatlhego e e golang mo mananeng a e seng a didikerii go na le manane a didikerii, bogolosegolo mo ditšhabeng tse di se nang tshiamelo***. Seno se golagantswe le botlhokwa jwa go dira dikgono tsa nako ya potlako go oketsa ditšhono tsa bothapi. Seno se botlhokwa mo diyunibesiting tsa Aforika (Borwa), bogolosegolo mabapi le matshwenyego a ga jaana a a dikaganyeditseng maikwadiso a setifikeiti le katlego e e bokowa le ditekanyo tsa phetiso.

5. ***Seabe sa go ruta, go ithuta le go batlisisa go tla go nna mo tlase ga tshekatsheko e kgolo.*** Fa e le gore mo letlhakoreng le lengwe, leroborobo le senotse maatla a go ruta le go ithuta le botlhokwa jwa kgolagano ya moithuti le morutabana, ka go lekana e ne ya senola ditlhaelo tse di masisi tse dingwe, bogolo mo go tsona e le boleng jo bo nang le dipotso le bomaleba ba didiriswa tsa khoso, dikao tsa phatlhoso tse di diriswang mo taolong le mathata a a itemogelwang mo go direng gape diteng tseo mo thebolong ya *online*. Barutabana ba bangwe ba ne gape ba tlhagiswa mo go supetseng kgolagano e e efogwang mo mekgweng le ditirisong tseo e leng gore di kgakala le kamano ya ditlhokwa le ditiriso tsa sentšhuari ya bo21, ga mmogo le go retelelwa go netefatsa gore diteng tsa tsona di mo losing lo lo bogale lwa ditlhabololo tsa phatlhoso mo dithupisong tsa tsona. E tla nna boammaaruri go bua gore ke baakatemi bao ba neng ba tlhaloganya phetogo, le go amogela le go tsenyeletsa thekenoloji mo thutong, bao ba itolamisang ka boiketlo thata le katlego. Leroborobo le ne, ka mmatota, la neelana ka pontsho ya tshwaraganelo eo e neng e le gale bogologolo e batlega le tlhagiso ya go netefatsa bomaleba jwa maithutelo go ya ka ditlhokego le ditlhokwa tsa sentšhuri ya bo21 mo lefatsheng la bodijitale. Diteng le phatlhoso di tlhoka go sekasekwa ka tebo ya ditlhokego tsa bokamoso.

6. Ka kgatlhego, ***leroborobo le neelane ka patlisiso e e batlang lemao la kgatlhego le phisego thata.*** Re lemogile ka bogotlhe, mo kontinenteng le mo Aforika Borwa gore seabe sa patlisiso se fetogile go akaretsa patlisiso e e baakantsweng mo kutlwalong ya leroborobo. Dilaboratori di ntsha diPPE le diphepafatso tsa diatla, mme gape go na le palo e e bonagalang ya patlisiso ya tshwaraganelo e e kgatlhisang mo meentong le jalo le jalo. Mongwe o lemoga kgatlhego e e ntšhwafaditsweng mo Tshupetsokgonong ya Boitekanelo le Pabalesego, ga mmogo le boitekanelo jwa tlhaloganyo le dithulaganyetso tsa tlhokomelo ya boitekanelo, ditirelo tsa loago le kgolagano ya ditšhaba le tshegetso. Dithupiso tse di dirisang ditshetshereganyo tsa dipalopalo, ponelopele le go dira makao le tsona di tsentswe mo pontsheng, mme go ka tshwanelega gore go na le patlisiso ya *foci* e e leng mo tseleng ga jaana, dithupiso tseno di ka nna tsa bona koketsego mo maiikwadisong.
7. Fa e le gore go ne go na le pelaelo, ga jaana go itshupa gore ***thekenoloji e tla tsaya karolo e e oketsegang mo thebolong ya thuto e kgolwane.*** Tirego e e tlhaloganyegang ya go nagana gape yunibesiti e e leng mo tseleng ga jaana, mme nka nna ka tlaleletsa ka gore ke tirego e e fetogang thata e e tla batlang bogatlhamelamasisi le boitshoko tsoopedi.

8. Go nagana gape gona go tshwanela go tla le gona le diphetogo tse dintsi – tse tsotlhe di tla nna le makao a ditshenyegelo. Dingwe tsa tsona di akaretsa:

- ***maemo a tiro a a fetogileng a badiri***
- ***mofuta wa baithuti o re tla kgonang go o amogela***
- ***ditlhokego tsa tekanyetsokabo e e tla fetolwang/bewang kwa pele gape mo karolong ya puso le diyunibesiti tsoopedi***

9. ***Kgaisano go tswa kwa ntle.*** Le fa go gontsi go ne ga buiwa le go kwalwa ka ga kgaisano go tswa kwa ntle, seno se sala go lekanyetswa fa fela mogare o beilwe kwa tlase ga taolo ka moento, mme dingwe tsa diponagalo tsa “tlwaelo” di boile. Mme le fa e le gore go ka tsaya nako go boela kwa mokgweng o o batlegang, fela fa seno se diragala, diyunibesiti di ka tshwanelwa fela go tsaya dintlha tsa go ithuta ka *online* go fitlhelela ka moo di neelanang ka mosola wa ditšhelete.

10. ***Bokamoso jwa bogotlhe jo bo sa bonagaleng le go se tlhomame.*** Diyunibesiti di batla batho ba ba naganang ka boitshimololeli ba ba kgonang go tsaya molemo wa go se tlhomame wa bokamoso jwa rona mo lefatsheng; ba tshwanetse ba fitlhele mekgwa ya go amogela maammaaruri a bona, fa ba sa ntse ba neelana ka boitemogelo jwa go ithuta ka boleng mo baithuting ba bona.

11. Ka ponagalo re ile ***go batla go dira lotseno, matlole, kwa ntle ga motheo wa lotseno lwa keteletso ya setso sa rona, mme re ile go tshwanelwa ke go dira setlapele le ka potlako.*** Jaaka ditheo tsa thuto e kgolwane re tshwanelwa ke go

- tsepama mo goreng re bomang le seabe sa rona le kutlwalo mo gae le mo kontinenteng, le go netefatsa gore ba botlhe re mo kgatong e e tshwanang mabapi le seo
- nepa le go thaopa baithuti ba boalogane ba morago go tswa kwa dinageng tse dingwe tseo maiikwadiso a tsona a tla dirang lotseno lo lontsi
- oketsa palo ya diSLP (manane a go ithuta a a khutswafaditsweng) go oketsa lotseno
- fokotsa palo ya manane a setifikeiti le go godisa manane a didikerii tsa rona
- leba palo ya tlhaloganyo ya rona le dipatente ka tebo ya go dira lotseno. Re tshwanetse re tseye molemo mo go seno ka dipampiri tsa patlisiso le diphasalatso, mme e seng fela ka go neelana ka kitso ya rona le go latlha boitsenape, le
- go godisa dipeeletso tsa kapitale ya rona

BOKHUTLO

Kwa bokhutlong, re mo sekeleng ya thuto e kgolwane e e kgoreletsegang thata e e tswelelang go kgoreletswa ke Covid-19. Ga

go ope yo o kgonang go bonela kwa pele ka netefatso nngwe setshwantsho se se tletseng sa morago ga lefatshe la Covid-19. Ka mo go gaisang, re ka nna ra oketsa mo go seo re setseng re itse, seo e leng gore ke seo ke neng ke abelana ka sona le lona, mme go kabakanngwa ka seo se tla bong se tla. Aforika e mo boemong jwa tshiamelo ya go bona dingwe tsa kutlwalo ya Covid-19 ya bokamoso jwa yona e diragala mo Sekakgolokweng ya Bokone. Seno se neelana ka phatlha ya tšhono ya tekanyetso ya matshosetsi le diphokotso ka mokgwa o o ka kgonagalang.

Jaaka fa re ntse re itemogela dikgwetlho tsa Covid-19 le go sekaseka maammaaruri a mantšhwa a rona, re tshwanetse go anaanela gore go sa kgathalesege kutlwalo e e kotsi ya Covid-19, re ne ra neelwa motlha o o sa tlwaelegang mo nakong ya go “rulaganya gape didiriswa tse di popota tsa rona” fa go tla mo diyunibesiting tsa Aforika le seabe sa tsona le kutlwalo mo kontinenteng.